

IDEO IN HONORE DUPLICATUS EST LOCUS

NENAD CAMBI
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 235.3:930.27(497.5)=71
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno: 1998-02-12
Received

O vrlo poznatom natpisu u spomen translacije tijela porečkog biskupa i konfesora Maura pisalo se u mnogo navrata. Unatoč tomu ostalo je još nekoliko neriješenih problema. Osobito je bila nezadovoljavajuće protumačena posljednja cjelovito očuvana rečenica. Obično se tumačilo da je u čast prijenosa Maurovih kosti bila dograđena još jedna dvorana uz prethodnu. Riječ *locus* objašnjavalo se kao sinonim za *ecclesia*. *Locus*, međutim, u sepulkralnoj terminologiji znači grob, što znači da je translacijom samo Maurov grob u materijalnom i kulturnom pogledu udvostručen.

Jedan od najvažnijih starokršćanskih natpisa ne samo u našim krajevima, nego i u čitavu kršćanskom svijetu otkriven je još godine 1846. prigodom radova na oltaru porečke katedrale (Eufrazijeva bazilika).¹ Budući da je tomu natpisu praktički posvećena jedna čitava biblioteka,² moglo bi izgledati da o njemu više nema potrebe raspravljati. Naprotiv, ne samo da valja još mnogo toga kazati, nego također izgleda kao da su sva dosadašnja čitanja pogrešno interpretirala posljednji cjelovito očuvani redak.

Natpis glasi:

HOC CUBILE SANCTUM CONFESSORIS MAUR(I)
NIBEUM CONTENET CORPUS
HAEC PRIMITIVA EIUS ORATIBUS
REPARATA EST ECCLESIA
/H/IC CONDIGNE TRANSLATUS EST

¹ P. KANDLER, 1847, 219.

² Pregled najranijih radova nalazi se u *Inscriptiones Italiae*, 29, br. 64. Iza toga važni su sljedeći radovi: A. ŠONJE, 1966-69, 249 i d; ISTI, 1971, 224 i d; G. CUSCITO, 1971, 77 i d; M. MIRABELLA ROBERTI, 1972, 141 i d; D. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1975, 441 i d; B. MARUŠIĆ, 1978, 549 i d; R. BRATOŽ, 1986, 253 i d; D. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1987, 75 i d.

UBI EPISCOPUS ET CONFESSOR EST FACTUS
 IDEO IN HONORE DUPLICATUS EST LOCUS
 /..... M S /.../ ACTUS
 IS

Iako se ovaj moj doprinos prvenstveno odnosi na gore spomenutu rečenicu, držim da je ipak potrebno analizirati čitav natpis i osvrnuti se na reperkusije koje čitanje donosi, jer se tako može bolje shvatiti kontekst.

Natpis sadrži četiri rečenice: 1. *Hoc cubile sanctum confessoris Mauri nibeum contenet corpus*, 2. *Haec primitiva eius oratibus reparata est ecclesia*, 3. *Hic condigne translatus est ubi episcopus et confessor est factus*, 4. *Ideo in honore duplicatus est locus*. Ovoj posljednjoj rečenici pripada još jedan redak od kojega je očuvana samo riječ *actus* i tek još poneko slovo. Ispred te riječi se obično čita još s/ub/. U nekim čitanjima taj se prijedlog nalazi na početku retka, a u nekim drugim odmah ispred riječi *actus*. Točno je ipak ovo posljednje. Kako se barem meni čini, nema mjesta za još dva slova, tako da očuvano -s vjerojatno pripada kraju neke riječi kojim ona završava. Ispod se nalazio još jedan redak od kojega su se sačuvala samo slova -is. Ovaj posljednji redak bi bio neparan, što se ne bi slagalo s ostalim rečenicama koje su komponirane u dvije crte. Postoji mogućnost da je postojao i još jedan redak, ali je on morao imati niža i manja slova. Budući da nije očuvano ni jedno slovo ta pretpostavka ipak nije pouzdana.

Što se tiče odčitavanja latinskog teksta, nema većih problema, osim, dakako, fragmentarnoga retka. Natpis je pisan tipičnim kasnoantičkim pismom, kapitalom s nekim uncijalnim elementima (na primjer slovo V s lijevom, malo zakrivljenom hastom). Ako pak nema neizvjesnosti glede odčitavanja, ipak je problem kako protumačiti neke riječi i kako shvatiti smisao natpisa. Stoga je potrebno krenuti od prijevoda³ koji i dalje funkcionira, iako je dosta davno objavljen.⁴ To je prijevod A. Šonje, zaslužnoga istraživača porečke katedrale, i glasi: "Ovaj sveti grob sadrži kao snijeg bijelo tijelo mučenika Maura. Ova prvobitna crkva preuređena je njegovom molitvom (po njegovom zagovoru). Ovdje je časno prenesen, gdje postade biskupom i mučenikom. Stoga u čast mjesto je podvostručeno".

Iako na prvi pogled ovaj prijevod izgleda korektan, ipak se neki izrazi i smisao moraju drukčije prevesti i protumačiti. Valja utvrditi prije svega kakvoga je karaktera natpis. Nema nikakve dvojbe da je natpis ispisan povodom translacije svetih kostiju, a to znači da je riječ o sepulkralnom karakteru spomenika. To valja imati na umu, osobito kad se pokušavaju tumačiti dvosmislena i nejasna značenja.

U prvom retku riječ *cubile* je prevedena kao grob, što nije krivo, ali ipak može bolje. Ta riječ zapravo znači ložnica, ležaj, ležaljka, ali u značenju grob. Sastavljač natpisa nije želio kazati jednostavno *sepulcrum*, *sepultura*, *tumulum* ili sl., nego se slikovito izrazio i grob nazvao prostorom, ležaljkom na kojoj počiva kao snijeg bijelo tijelo konfesora Maura. Ako pak pogledamo sam spomenik, onda jasno proistječe da je to bio sarkofag na kojem je natpis slobodno uklesan bez tabule. Da je riječ o sarkofagu, pokazuje gornja obrubna traka te niska i

³ A. ŠONJE, 1966-69, 224.

⁴ Usp. npr. P. VEŽIĆ, 1993, 45 i d.

Sl. 1. Natpis na sarkofagu konfesora Maura iz katedrale u Poreču.

Fig. 1. Inscription on the sarcophagus of the confessor Maurus from the cathedral of Poreč (Parentium).

jednostavna baza kakvu obično imaju kasnoantički sarkofazi. Ti su dijelovi otučeni kad je sarkofag razbijen i upotrijebljen kao običan materijal u novoj konfesiji oltara Eufrazijeve bazilike.⁵ Tada su otučeni stršeći dijelovi (profilacija), a s njima, na žalost, i posljednji redci natpisa. *Cubile*, prema tomu, znači grob, ali točnije sarkofag. Kako to da nisu upotrijebljene standardne riječi za sarkofag (*sarcophagus*,⁶ *arca*,⁷ *soros*⁸) ili njihove vulgarne varijante?⁹ Nedvojbeno je da ni jedan od tih izraza nije odgovarao poetskom jeziku natpisa. Tim više što riječ sarkofag pobuđuje aluziju na žderanje pokojnikova mesa, što nije u skladu s prebijelim svečevim tijelom. Zbog toga je upotrebljen jedan neobičan izraz koji slikovito, ali ipak jasno upozorava na theku u kojoj se nalaze štovani zemni ostaci. U sarkofagu

⁵ A. ŠONJE, 1968, 250; ISTI, 1971, 250.

⁶ Usp. *BASD*, 5, 1882, 81, br. 18; *BASD*, 16, 1893, 33, br. 14.

⁷ *BASD*, 10, 1887, 104, br. 115; *BASD*, 16, 1893, 81, 8.

⁸ To je grčki termin, ali se unatoč tomu ipak javlja i u Saloni, usp. *BASD*, 27, 1904, 41, br. 3308.

⁹ *BASD*, 33, 1899, 81, br. 4021.

tijelo zaista leži kao na postelji. Sarkofag ima kameni jastuk na kojemu počiva pokojnikova glava. Ima mnogo tipova sarkofaga koji su i izrađeni kao postelja (*kline*),¹⁰ stoga je prijedlog prijevoda riječi *cubile* opravdan.

U prvom retku nalazi se još jedna riječ koju valja malo bolje objasniti. Riječ je o izrazu *confessor*. Šonje je taj izraz preveo kao mučenik. Međutim, *confessor* nije ekvivalent izraza *martyr*. Takvo prevođenje zasnovano je na starom Delehayeovom tumačenju da je riječ *confessor* izjednačena s rječju *martyr* već u 4. st.¹¹ D. Rendić-Miočević je upozorio na međusobne razlike tih riječi, ali je ustvrdio da je Maur, bez obzira bio on konfesor ili martir, uživao veliko štovanje unutar velebnoga zdanja u Poreču.¹² Međutim, razlika između izraza mučenika i konfesora nije samo u tome što je jedan svojom krvlju svjedočio Kristovu vjeru, a drugi nije. Temeljna je razlika što je *martyr* ustrajao u svojoj vjeri, a mogao se spasiti samo da je, kako je to bilo u doba Dioklecijana, pristao žrtvovati caru kao bogu.¹³ Martir je, dakle, radije odabrao smrt, nego da zgriješi protiv prvih dviju zapovijedi Božjih i postupi protivno svojoj vjeri. Spasenje mu bijaše na dohvat ruke, ali on je ipak izabrao život vječni. Zbog toga je takvo svjedočenje vjere uživalo veći ugled i čast. Smrtnu kaznu mogao je dodijeliti samo sud i onaj koji je imao *ius gladii*, a to je u provincijama bio namjesnik. *Confessor* je pak pretrpio za vjeru, ali ipak nije, iz nama nepoznatih razloga, bio ubijen. On, dakle, nije svjedočio vjeru na isti način kao martir čije je suđenje i egzekucija bio javni čin koji se obavljao u nazočnosti mnoštva. Čini se da je temeljna karakteristika konfesora što on nije suđen i tako prošao proces kao Krist i prvomučenik Stjepan, a poslije i mnogi drugi mučenici. Takva je drastična kazna bila više na korist kršćanstvu, nego staroj vjeri u ime koje se egzekucija i obavljala. Heroji su uvijek najbolji primjer i putokaz. Unatoč spomenutim razlikama, mnogi se kršćanski pisci nisu libili i konfesore smatrati martirima.¹⁴ Ali kad se Maur u natpisu naziva konfesorom i to čak dva puta, teško je pretpostavljati da je on bio martir. Ta cilj natpisa je povećati, a ne umanjiti Maurovu slavu. Termin konfesor je ipak nižega ranga u odnosu na martira.

Druga rečenica je točno prevedena, ali je još bolje kazati da je prvotna crkva obnovljena po Maurovu zagovoru, a ne molitvama. To se, doduše, u spomenutu prijevodu navodi u zagradama.¹⁵

Ni u trećoj rečenici nema bitnih zamjerki. Možda bi jedino bilo bolje prevesti izraz *condigne* rječju dostojanstveno, nego časno. Naime, takve su se translacije odvijale u povorkama koje su svečano i dostojanstveno prenosile kosti u

¹⁰ To su antički i maloazijski sarkofazi. Na grupi rimskih sarkofaga *kline* poklopac se javlja rijetko.

¹¹ H. DELEHAYE, 1899, 378 i d.; *Inscriptiones Italiae*, 1934, 30. (A. Degrassi slijedi Delehayeovo mišljenje).

¹² D. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1975, 446 i d.

¹³ Već Trajan upozorava Plinija Mlađega, tada rimskoga namjesnika u Bitiniji, da kršćane valja kažnjavati ako ne štiju "naše bogove". Dioklecijan je pak trećim ediktom (ljetu godine 303.) svima naredio da žrtvuju. Usp. *DPAC*, 2, stup. 2736, s. v. *persecuzione* (W. H. C. FRENDE).

¹⁴ *DPAC*, 1, stup. 765, s. v. *confessore* (V. SAXER).

¹⁵ D. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1987, 77, relativizira opće mišljenje da je crkva obnovljena po Maurovu zagovoru (poslije njegove smrti). Po njegovu mišljenju to se možda može shvatiti da je on na obnovi uzastojao još za svoga života. Držim da to mišljenje ne dolazi u obzir budući da je natpis i gradnja u određenoj vezi, a to znači da su zagovori ipak "na drugom svijetu". Međutim, i Rendić-Miočević tu pretpostavku iznosi više kao mogućnost nego vjerojatnost.

grad. Građani su ukrašavali ulice i zgrade, bacali cvijeće, palili svijeće i u slavlju dočekivali povorku. To je za grad, građane i svećenstvo bio važan događaj. Ima čak i spomenika na kojima je bila zorno prikazana svečanost translacije.¹⁶ Iz drugoga dijela rečenice mogu se izvući i još neki zaključci. Naime, konstatira se da je Maur prenesen na novo mjesto, u crkvu, što se razabire iz prethodnoga retka, gdje je bio izabran za biskupa i gdje je poslije postao konfesor. Riječ *confessor* je, dakle, dva puta spomenuta, što očito dokazuje da je namjerno navedena, jer bi zbog pjesničkoga govora natpisa i terminološke preciznosti sigurno bilo logičnije barem jedanput upotrijebiti riječ *martyr*, kad bi ona bila sinonim. Dakle, Maur je u crkvi izabran za biskupa, a tu se dogodilo i ono po čemu je dobio naziv *confessor*. Samo se tako mogu shvatiti prilozi mjesta *hic* i *ubi*. Lako je moguće zamisliti da je biskup u svojoj crkvi bio maltretiran, ozlijeđen, a možda čak i ubijen od bijesnih i gorkljivih pogana. O izuzetno jakom Maurovu kultu svjedoče, osim natpisa, mozaici u Eufrazijani¹⁷ te njegov lik među salonitanskim mučenicima na mozaiku u Oratoriju pokraj lateranskoga baptisterija u Rimu.¹⁸ On se spominje i u *Liber pontificalis*.¹⁹ Osim svega toga na njega se po svojoj prilici odnosi i još jedan natpis.²⁰ O Mauru postoji veća dokumentacija nego o bilo kojem drugom mučeniku na istočnoj obali Jadrana. To je nedvojbeno izraz njegova velikoga štovanja i popularnosti.

Posljednji redak Šonje prevodi: "Stoga u čast mjesto je podvostručeno". Ovakav prijevod i tumačenje, kao što sam rekao, nisu točni. Ključno pitanje za razumijevanje leži u riječi *locus*, čije je temeljno značenje - mjesto, prostor.²¹ Obično se do sada smatralo da je to zapravo slikoviti izraz za *ecclesia* (crkva) o kojoj se govori u drugoj i trećoj rečenici. Ta bi riječ imala cilj da se dva puta ne spominje ista riječ - *ecclesia*. To bi značilo da je crkva podvostručena, tj. da ima dvije dvorane. Redak bi tako potvrđivao postojanje dvaju dvorana u Poreču i svjedočio o pojavi dvojnih bazilika (*basilicae geminatae*).²² Ovo bi također bio sjajan dokaz da je druga, podvostručena crkva imala sepulkralni karakter.²³

Nešto drukčije tumačenje toga retka je iznio D. Rendić-Miočević.²⁴ On je s pravom bio nezadovoljan s dotadašnjim interpretacijama. Za nj poseban naglasak ima izričaj *in honore* i drži da nije riječ o materijalnom, nego kulturnom udvostručenju mjesta. Maurova translacija bi zapravo uvećavala slavu i štovanje porečkoga konfesora, ali to ne bi značilo da bi i samo mjesto bilo povećano. Da bi se rečenica tumačila u materijalnom smislu, po Rendić-Miočeviću, nedostaje izraz

¹⁶ W. F. VOLBACH, 1952, 70 i d, br. 143, T. 45.

¹⁷ M. PRELOG, 1986, T. 24 i 32.

¹⁸ G. CUSCITO, 1971, sl. 6; W. OAKESHOTT, 1977, 139 i d, sl. 95, T. XVII.

¹⁹ L. DUCHESNE, 1898, 38 i d.

²⁰ *INSCRIPTIONES ITALIAE*, 1934, br. 187.

²¹ M. DIVKOVIĆ, 1900, 607, s. v. locus.

²² Na to upozorava E. DYGGVE, 1951, 33, posebno bilj. 64. Međutim, takvu interpretaciju i drugi drže kao valjanu.

²³ Takva interpretacija se ponavlja još od Kandlerova doba, osobito je zastupa E. DYGGVE, 1951, 33. Usp. i A. ŠONJE, 1982, 211, bilj. 10.

²⁴ D. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1975, 441 i d; ISTI, 1987, 75 i d. Oslanjajući se na jedno njegovo ranije predavanje koje je prethodilo navedenom članku iz 1975, slijede ga G. CUSCITO, 1971, nav. mj. i M. MIRABELLA ROBERTI, 1972, nav. mj.

koji bi se odnosio na svetačku osobu ili samo ime sveca.²⁵ Uspoređujući pak taj dio natpisa sa stvarnom arheološkom situacijom, on je došao do zaključka da ne bi bio upotrijebljen izraz *duplicatus*, jer bi za precizno navođenje, kad bi ga se tumačilo materijalno, bilo neophodno kazati *triplicatus est locus*.²⁶ Naime, Šonjina su istraživanja pokazala da su u 4. st. postojale tri paralelne dvorane. Prema tome, autor smatra da je uvećana čast, a ne mjesto.

Zapanjujuće je da se do sada nije poklanjala veća pažnja riječi *locus*, iako je upravo D. Rendić-Miočević naglašavao da je potrebno utvrditi značenjsku razliku između te riječi i riječi *ecclesia* koje bi po pretežitu broju interpretacija bili sinonimi.²⁷ Izraz *locus* nije se nikad u natpisima upotrebljavao za označavanje dvorane ili kultnog prostora. S druge strane on u sepulkralnoj terminologiji ima svoje posebno istaknuto mjesto i, rekao bih, vrlo precizno značenje. Bezbrojni su nadgrobni natpisi kako u provincijama tako i u Rimu u kojima se spominje *locus sepulturae*,²⁸ *locus concessus*,²⁹ *locus emptus*,³⁰ *comparavit loci concessionem*,³¹ *locus donatus*,³² *finis loci*³³ ili pak jednostavno *locus*.³⁴ Izraz uvijek znači mjesto za grob, ili grob zajedno s grobnim arealom koji može biti veći ili manji. *Locus* može biti i manji areal na većoj grobnoj parceli *hortus* (hortikulturalno uređen).³⁵ Izrazi *locus* ili *loculus* na natpisima u katakombama se odnose na precizno određeni oblik groba, iskopanoga u tufu, sličnoga sarkofagu.³⁶

Međutim, posebno istaknuto mjesto taj izraz ima i u terminologiji svetačkih grobova. Grobovi mučenika označavaju se *locus sanctus*,³⁷ *locus venerabilis*³⁸ i sl. Oni znače jedno te isto: svetački grob, mučenički grob.

Sepulkralnom kontekstu mogla bi pripadati i riječ *actus* u pretposljednem retku. Izrazi kao što su *iter*, *ambitus*, *aditus*, *actus*³⁹ upotrebljavaju se za putove, prilaze, obilaskе i pravo prijelaza preko grobišnih parcela ili grobova. One se jednako tako rabe i u složenim vlasničkim odnosima zemljišnoga posjeda. Izraz *actus* bi mogao značiti da valja držati slobodan prilaz svečevu grobu. Oko takvih grobova često su se stvarale gomile od raznih kulturnih predmeta, cvijeća, girlanda, svijeća, kandelabara, posuda za sveto ulje i dr. U posljednja dva retka se možda utvrđivalo kako i gdje ostavljati izraze štovanja i kako pristupati grobu. Prema

²⁵ D. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1975, 448.

²⁶ ISTI, 1975, nav. mj.

²⁷ Iako je D. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1975, 448 upozorio da je potrebno razlučiti značenje riječi *ecclesia* i *locus* to ipak nije načinio.

²⁸ *BASD*, 20, 1897, 15, br. 2360.

²⁹ *CIL* III, 2397; *BASD*, 31, 1908, 39, br. 3927.

³⁰ P. TESTINI, 1980, 442, sl. 209, 211 i d.

³¹ *BASD*, 35, 1912, 46 i d.

³² B. KIRIGIN - I. LOKOŠEK - J. MARDEŠIĆ - S. BILIĆ, 1987, 42.

³³ U jednom salonitanskom natpisu upotrijebljena su sva četiri izraza. Usp. N. CAMBI, 1987, 261.

³⁴ Takvih je bezbroj slučajeva. Usp. *BASD*, 33, 1910, 60, br. 4123.

³⁵ N. CAMBI, 1987, 253 i d.

³⁶ J. STEVENSON, 1978, 23, sl. 9 (*locus*), 18 (*loculus*). O izrazu *locus* usp. *DACL*, 9, 1930, stup. 1934, s. v. *locus* (H. LECLERCQ).

³⁷ Y. DUVAL, 1982, 11, br. 4, 306, br. 146.

³⁸ ISTI, 1982, 231 i d.

³⁹ Usp. *CIL* III, 9315; N. CAMBI, 1987, 261 i d. O izrazu *actus* u sepulkralnoj terminologiji usp. E. DE RUGGIERO, 1895, 70, s. v. *actus*.

tomu, i ta je riječ pripadala sepulkralnoj terminologiji i tako potvrđivala značenje riječi *locus*.

Dakle, *locus* nije nikakvo opće mjesto, još manje sinonim za *ecclesia* nego je to uobičajeni izraz za grob i to grob konfesora Maura, čije je štovanje neprekidno raslo. Kako se može udvostručiti grob? To nije teško objasniti pomoću prethodnih rečenica. Nedvojbeno je da je u jednom trenutku izvršena translacija Maurovih kosti. Nije navedeno otkuda su uzete kosti, ali se s priličnom sigurnošću smije pretpostaviti da je mučenik bio ukopan na nekropoli, na lokalitetu Čimare izvan gradskih zidina.⁴⁰ Natpis točno utvrđuje destinaciju prijenosa. Novi grob je urađen u crkvi u kojoj je Maur postao i biskup i u kojoj je postao konfesor. To bi značilo da su translacijom stvorena dva groba. Prijenosom u crkvu grob na nekropoli sigurno nije zapušten. I nakon translacije stari je grob i dalje štovan. Odgovarajuće paralele nude grobovi mučenika u Saloni. Na Marusincu je Anastazijev sarkofag prenesen iz mauzoleja u južnu crkvu, ali je zdanje i *locus sanctus* ostalo u sastavu kompleksa sve do njegovog uništenja.⁴¹ Vjerojatno je slično bilo i s Domnijevim grobom na Manastirinama. Toma Arcidiakon navodi da su izbjegli Salonitanci njegove i Anastazijeve kosti iz salonitanske katedrale prenijeli u Split.⁴² To je tim vjerojatnije, ako je dio klera napustio Salonu i prije konačnog rušenja grada u prvim desetljećima 7. st.⁴³ Translacijski grob je bio po svoj prilici u južnoj salonitanskoj bazilici.⁴⁴ Da se u Saloni razvio proces prijenosa kostiju s groblja u grad svjedoči i konfesija u istočnoj crkvi unutar gradskih zidina (*basilica orientalis*).⁴⁵ Četvrti Domnjev grob bio je u Oratoriju kod lateranskoga baptisterija. I Maur je imao više grobova: prvi na nekropoli, drugi u crkvi, treći u Eufrazijevoj bazilici (sredina 6. st.) i konačno četvrti u Oratoriju u Lateranu. I danas se često spominju dva Domnjeva i dva Maurova groba: jedan u njihovim katedralama, a drugi u Rimu. Znači grob (*locus*) može biti *duplicatus* i to u materijalnom i kulturnom pogledu (*in honore*). Posljednji očuvani redak natpisa bi valjalo čitati: *Ideo in honore duplicatus est (eius) locus*. Izraz *eius* je vjerojatno ispušten, jer je bio opterećenje, a lako se moglo shvatiti da se izraz *duplicatus* odnosi na Maurov grob.

Na kraju evo prijedloga slobodnog prijevoda natpisa: "Ova sveta postelja (sarkofag) sadrži prečisto tijelo svjedoka (konfesora) Maura. Ova prvotna crkva obnovljena je po njegovom zagovoru. Ovdje je dostojanstveno prenesen gdje je postao biskup i svjedok. Zbog toga je (njegov) grob u časti udvostručen."

Natpis pruža i neke podatke o kronološkom slijedu građenja na mjestu porečke katedrale, ali se ipak pojavljuju određene teškoće. Natpis doslovno navodi da se prvotna crkva (*domus ecclesia*) obnavlja i da se u nju prenosi Maurovo tijelo. Šonje drži da se to dogodilo prije godine 386., kad Teodozije zabranjuje

⁴⁰ A. ŠONJE, 1971, 229; ISTI, 1982, 38, T. VI.

⁴¹ E. DYGGVE - R. EGGER, 1939, 101 i d, 119 i d.

⁴² TH. ARCHIDIACONUS, c. XII, ed. F. RAČKI, Zagrabiae, 1894.

⁴³ Usp. Ž. RAPANIĆ, 1995, 7 i d.

⁴⁴ To bi bilo u skladu sa sepulkralnom interpretacijom južne bazilike, usp. E. DYGGVE, 1951, 33 i d. Je li grob postojao već u ranijoj longitudinalnoj ili pak samo u kasnijoj križnoj bazilici, nije moguće kazati.

⁴⁵ E. DYGGVE, 1951, 58, sl. III, 14.

prenošenje mučeničkih tijela u crkvu.⁴⁶ On smatra da se obnova odnosi na proširenja uz izvornu crkvu. Međutim, Teodozijeve je kodeks zapravo samo ponovno ustoličio praksu kakva je postojala na Zapadu u duhu drevnog *Zakona XII*. Translacije i komadanje ostataka su se, uprkos toj zabrani, provodile na Istoku još od sredine IV. st. (Sv. Babila u Antiohiji). Na Zapadu se translacije ne događaju prije drugoga desetljeća 5. st., doba pronalaska ostataka tijela sv. Stjepana.⁴⁷ Sumnjam da se translacija u Poreču mogla dogoditi prije toga, a to bi značilo da se obnova zapravo odnosi na građenje predeufrazijske bazilike.⁴⁸ Izraz *reparata* mogao bi se odnositi na zidanje nove bazilike koja zapravo zamjenjuje stari sklop (poput *Nova post vetera* u Saloni) a ne na drugu fazu razvitka dvoranske crkve. Bilo kako bilo Maurov je grob sigurno bio smješten u sjevernoj bazilici predeufrazijevoga sklopa. On se nalazio točno iznad južne dvorane njegove izvorne crkve.⁴⁹ Preklapanje dvorana se nije ponovilo u kasnijoj Eufrazijskoj bazilici. Predeufrazijska je poslije malo više od jednoga stoljeća bila u toliko lošem stanju da je biskup Eufrazijske odlučio graditi novu.⁵⁰ U tu je novu crkvu po treći put prebačeno svečevo tijelo. Maur je tada nedvojbeno već smatran pravim mučenikom i kao takav je ikonografski prikazan na mozaiku u kaloti glavne apside.⁵¹ Unatoč prijenosu u Eufrazijsku baziliku, izvorni grob je i dalje čašćen, dok je onaj iz predeufrazijske uništen, što potvrđuje i fragment translacijskoga natpisa, upotrijebljenoga poput običnoga građevinskog materijala. Taj grob je postao višak. Zapuštanje i prestanak kulta na nekropoli mogao se dogoditi tek nakon barbarskih rušenja u 7. st. Je li neki dio tijela prenesen u rimski oratorij, nije moguće dokazati. Isto tako nije moguće dokazati odakle je uzet.

LITERATURA

- BRATOŽ, R., 1986. - Rajko Bratož, *Kršćanstvo v Ogleju in na izhodnem vplivnem območju oglejske cerkve od začetkov do nastopa verske svobode*, Ljubljana.
- CAMBI, N., 1987. - Nenad Cambi, Salona und seine Nekropolen, *Römische Gräberstrassen Selbstdarstellung - Status - Standard*, Kolloquium in München von 28. bis 30. Oktober 1985, München.
- CUSCITO, G., 1971. - Giuseppe Cuscito, Hoc cubile sanctum, *Atti e memorie*, 19.
- DELEHAYE, H., 1899. - Hippolyte Delehaye, Saints d' Istrie et de Dalmatie, *AB*, 18.
- DE RUGGIERO, E., 1895. - Ettore de Ruggiero, *Dizionario epigrafico*, Roma.
- DIVKOVIĆ, M., 1900. - Matija Divković, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb.
- DUCHESNE, L., 1898. - Louis Duchesne, *Liber pontificalis*, Paris.

⁴⁶ A. ŠONJE, 1969, 270.

⁴⁷ Usp. DPAC, 2, stup. 2139, s. v. martirio, 4. Il culto delle reliquie e delle immagini (V. SAXER).

⁴⁸ Kronološki razlozi navedeni u bilj. 46. slagali bi se sa situacijom koja nastaje u doba nastanka tzv. predeufrazijske bazilike. Ovo pitanje ostaje ipak otvoreno.

⁴⁹ Sjeverna bazilika predeufrazijevoga sklopa je podignuta približno nad ostacima južne dvorane prethodne crkve. Usp. A. ŠONJE, 1971, sl. 1.

⁵⁰ To se dobro razabire iz pasusa *..fundamenta locans... Erexit culmina*. Usp. M. PRELOG, 1986, 21.

⁵¹ M. PRELOG, 1986, 12, 24 i 32.

- DUVAL, A., 1982. - Anton Duval, *Loca sanctorum Africae. Le culte des martyrs en Afrique du IVe au VIIe siècle*, Rome.
- DYGGVE, E., 1951. - Einar Dyggve, *History of Salonitan Christianity*, Oslo.
- EGGER, R. - DYGGVE, E., 1939. - Rudolf Egger - Einar Dyggve, *Forschungen in Salona*, 3, Wien.
- INSCRIPTIONIS ITALIAE, 1934. - *Inscriptiones Italiae*, X, regio X, fasc. II. - Parenzo, Roma.
- KANDLER, P., 1847. - Petar Kandler, Di una lapide cristiana rinvenuta in Parenzo, *L' Istria II*.
- KIRIGIN, B. - LOKOŠEK, I. - MARDEŠIĆ, J. - BILIĆ, S., 1987. - Branko Kirigin - Ivo Lokošek - Jagoda Mardešić - Siniša Bilić, *Salona 86/87. Preliminarni izvještaj sa zaštitnih istraživanja na trasi zaobilaznice u Saloni*, VAHD, 80.
- MARUŠIĆ, B., 1978. - Branko Marušić, Kršćanstvo i poganstvo na tlu Istre u IV. i V. st., *AV*, 29.
- MIRABELLA ROBERTI, M., 1972. - Mario Mirabella Roberti, Origini cristiane in Istria, *AAA*, 2, Aquileia.
- OAKESHOTT, 1977. - *Mozaici Rima od trećeg do četrnaestog veka*, Beograd.
- PRELOG, M., 1986. - Milan Prelog, *Eufrazijeva bazilika u Poreču*, Zagreb.
- RAPANIĆ, Ž., 1995. - Željko Rapanić, Il patrimonio dell' antichità nella poleogenesi dell' Adriatico orientale nell' alto medioevo. Proposte per considerazioni ulteriori e approfondite. *HAM*, 1, Zagreb.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, D., 1987. - Duje Rendić-Miočević, Per una nuova interpretazione dell' epigrafe sepolcrale del vescovo e "confessor" parentino Mauro, *Atti CIAC*, 2, Roma.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, D., 1987. - Duje Rendić-Miočević, Uz neke probleme ranokršćanskih spomenika u Poreču, *ZP*, 2.
- ŠONJE, A., 1966-69. - Ante Šonje, Arheološka istraživanja na području Eufrazijeve bazilike u Poreču, *JZ*, 7.
- ŠONJE, A., 1968. - Ante Šonje, Il contributo alla soluzione della problematica del complesso della basilica Eufrasiana di Parenzo, *FR*, 3. ser., fasc. 46 (XCVII), Ravenna.
- ŠONJE, A., 1971. - Ante Šonje, Predeufrazijevske bazilike u Poreču, *ZP*, 7.
- ŠONJE, A., 1982. - Ante Šonje, *Crkvena arhitektura zapadne Istre*, Zagreb - Pazin.
- STEVENSON, J., 1978. - J. Stevenson, *The Catacombs. Rediscovered Monuments of Early Christianity*, London.
- TESTINI, P., 1980. - Paolo Testini, *Archeologia cristiana*, Bari.
- VEŽIĆ, P., 1993. - Pavuša Vežić, Zadar na pragu kršćanstva, *Diadora*, 15.
- VOLBACH, W. F., 1952. - Wolfgang Fritz Volbach, *Elfenbeinarbeiten der spätantike und des frühen Mittelalters*, Mainz.

Nenad Cambi: IDEO IN HONORE DUPLICATUS EST LOCUS

S u m m a r y

As early as 1846, a significant inscription of the Bishop and confessor Maurus has been found in the altar of the Euphrasius' cathedral in Poreč (*Parentium*). In spite of many papers and studies dedicated to this epigraph all problems have not yet been solved. Especially wrong is the explanation of the last sentence which is the theme of this paper. But, in order to achieve the aim, it is necessary to take into consideration complete inscription and its context.

The epigraph consists of four sentences of two lines each. The last sentence is incomplete, since its second line was chiselled out, except for the word *actus*. It is very important to bear in mind that the inscription is of sepulchral character.

The word *cubile* in the first line was not very well understood. The author emphasizes that, bearing in mind the poetic way of the style, this word must be the substitution for the word *sarcophagus*. It is more probable since it is a fragment of a late antique sarcophagus. The second sentence is quite clear. The third speaks about the solemn translation of the Maurus' corpse on the place where he was elected bishop and where he suffered for the faith and became *confessor*. Most scholars thought that the meaning of *confessor* and *martyr* must have been the same even in the 4th century. The author assumes that only the original meaning of the word could come in question, since the same word was twice mentioned. *Confessors* in contrast to *martyrs* survived persecutions and therefore were less honoured. Obviously the citizens of Parentium would not do such a confusion for their bishop, if he was really a martyr.

The last sentence was usually thought to refer to a new church which was attached to the older one (*basilicae geminatae*) in honour of the translation of Maurus' body from the cemetery to the cathedral. The word *locus* was thought to be the synonym for the ecclesia. Only D. Rendić-Miočević had slightly different opinion. He emphasized the position and significance of the syntagma *in honore*, and supposed that honour of Maurus was duplicated, but not *locus*, i. e. *ecclesia*. Also for him *locus* is *ecclesia*.

The author of this paper, starting from the sepulchral context of the inscription, points out that word *locus* in this regard means burial or burial with the belonging area. *Locus* signifies, especially in Christian terminology, holy burial (*locus sanctus*). So the meaning of the sentence must be that the Maurus' burial was doubled. How could a burial be doubled? But it is very simple. With translation Maurus got two burials: the original in the cemetery, the second one in the cathedral. It was quite normal for saints to have two or even more *loca sancta*. Such a situation should be noticed for example in Salona, where Anastasius' burial was moved from his mausoleum in the southern church on the same site, but both functioned simultaneously. Maurus even nowadays has two burials. One in Rome, in the Lateran oratory near the Lateran baptistery and the other in the Poreč cathedral. The same is with Salonian martyrs who have burials in the Split cathedral and in the same chapel in Lateran.

So the word *locus* is not synonym for *ecclesia* (church), but it means, as usual, the saints' burial. The author dated the epitaph in the 5th century and correlated it with the second phase of the Poreč cathedral.